Fetzer Györgyi

A Horvátországban élő cigányok/romák helyzete

Bevezető

A 21. században a horvátországi romák/cigányok – szétszóródottságuk, transznacionális identitástudatuk miatt – még mindig áldozatok. A diszkrimináció, a marginalizáció és a szegregáció áldozatai[1]. A romák/cigányok közösségei még – változatlanul – nem elismert nemzeti vagy etnikai kisebbségi csoport, ebből az is következik, hogy nem is élvezhetik az ebből a státuszból fakadó jogokat. Nem egyszerű a hozzáférésük az oktatáshoz, a munkába álláshoz, az egészségügyi ellátáshoz, valamint a lakhatáshoz. A magánéletben és a közéletben egyaránt hátrányos helyzetben vannak, a társadalom peremére szorultak. A folyamatok nem az integrációjuk, hanem sokkal érezhetőbben a kirekesztésük ellen irányul. Kettős kisebbségi – etnikai, státusszal rendelkeznek:

– Etnikai kisebbségi csoport
– Szociálisan hátrányos helyzetű közösség.

Ennek oka lehet többek között a felgyorsult iparosodás, a városiasodás, mivel a legtöbb hagyományos roma mesterség fokozatosan eltűnt. Ennek következményeként többségük munka nélkül maradt. A munkanélküliek aránya néhol elérte a 80-100 %-ot. Sokan kiestek a közellátásból és a szociális hálóból.

A társadalmi kirekesztést – pl. az oktatáshoz való hozzáférés, lakhatás, egészségügyi ellátás, foglalkoztatási helyzet – a szegénység még inkább súlyosbítja, még jobban erősíti a szegregációt és marginalizációhoz vezet.

Horvátországban élő cigányok/romák[2] helyzete

a) Jogi helyzet és demográfiai adatok

„A Horvát Köztársaság a horvát nép nemzeti államaként, valamint azon más népek (narod) és kisebbségek államaként alakul meg, amelyek ugyancsak állampolgárai: szerbek, muzulmánok; szlovénok, csehek, szlovákok, olaszok, zsidók és mások, akik számára biztosítva van, hogy egyenjogúak legyenek a horvát nemzetiségű állampolgárokkal,

1 diszkrimináció – hátrányos megkülönböztetés, marginalizáció – a társadalom peremére sodródás, háttérbe szorulás, kirekesztődés, szegregáció – kirekesztés, elkülönítés.

2 A romák korai horvátországi megjelenéséről egy 1362-ben Dubrovnikban készült írásos feljegyzés tanúskodik.

s hogy nemzeti jogaikat az ENSZ és a szabad világ országainak demokratikus normáival összhangban valósítsák meg."[3] Az Alkotmány 15. szakasza pedig kimondja: „A Horvát Köztársaságban valamennyi nép és kisebbség tagjai egyenjogúak. Valamennyi nép és kisebbség tagjai számára biztosított nemzetiségi hovatartozásának szabad kinyilvánítása, nyelvének és írásmódjának szabad használata és a kulturális autonómia."[4]

Az 1991. december 4-én elfogadott nemzetiségi törvény e jogokat pontosabban is meghatározza, és előírja, hogy helyi szinten, az önkormányzatoknak kell e jogok gyakorlását biztosítaniuk. A törvény 18. pontja szerint: „Azon etnikai és nemzeti közösségek, illetve kisebbségek tagjainak, akik a Horvát Köztársaság lakosságának több mint 8 százalékát képezik, joguk van arra, hogy a teljes lakossághoz mért számarányuknak megfelelően képviseltessék magukat a Horvát Köztársaság száborában[5] és kormányában, valamint a legfelsőbb bírói hatalom testületeiben. Azon etnikai és nemzeti közösségek, illetve kisebbségek tagjainak, akiknek részaránya a Horvát Köztársaság lakosságában kevesebb 8 százaléknál, joguk van ahhoz, hogy közösen öt képviselőt válasszanak a Horvát Köztársaság száborának képviselőházába."[6]

Amint látható, az Alkotmány, illetve a nemzetiségi törvény a romákat külön nem nevezi meg, de elvileg valamennyi nemzetiségnek széles körű jogokat ad. A számarányok nem teszik lehetővé, hogy a romák automatikusan képviseltessék magukat a horvát száborban. A nyolc százaléknál alacsonyabb számaránnyal rendelkező kisebbségek által kiválasztott öt közös képviselő között sincs roma.

Ugyancsak nincs roma a kormány mellett működő etnikai és nemzetiségi közösségek, illetve kisebbségek hivatalában, amely a kisebbségi szervezetek és kulturális létesítmények számára biztosítja a pénzügyi hátteret, de a Roma Szövetség ezzel a hivatallal is jó viszonyt alakított ki.

Egyáltalán nem könnyű arra válaszolni, hogy hányan vannak a horvátországi romák. A hivatalos népszámlálási adatok szerint a második világháború után lélekszámuk alakulása a következőképpen alakult[7]:

1948	1953	1961	1971	1981	1991
405	1261	313	1257	3858	6695

3 Az 1990-ben elfogadott horvát alkotmány szerint

4 Alkotmánytörvény az emberi jogokról és szabadságokról, az etnikai és nemzeti közösségek, illetve kisebbségek jogairól a Horvát Köztársaságban). Narodne novine, 4. Prosinac 1991.

5 A Szábor (horvátul *Sabor,* „gyűlés") a Horvát Köztársaság parlamentje, az ország alkotmánya szerint a törvényhozó hatalmat gyakorló legfelsőbb népképviseleti szerv. A 2015. december 28-án alakult 8. ciklusban a Szábornak 151 tagja van. A Szábort az elnök vezeti, munkáját több, de kötelezően legalább egy alelnök segíti. Horvátország utoljára 2015. november 8-án tartott parlamenti választást. A magyar nemzetiségi képviselő 2014-től Juhász Sándor, akit a Magyar Egyesületek Szövetsége delegált.

6 Alkotmánytörvény az emberi jogokról és szabadságokról, az etnikai és nemzeti közösségek, illetve kisebbségek jogairól a Horvát Köztársaságban). Narodne novine, 4. Prosinac 1991.

7 1991-es Népszámlálás. Zágráb, 1992. 9.

GALÉRIA

A horvát Püspöki Konferencia Roma lelkészi Bizottságának felmérése szerint 1994-ben 6967 roma élt Horvátországban, a plébánosok 1995-ös felmérése szerint 7068, egy, a fel nem mért területeket is figyelembe vevő, korrigált számítás szerint 13107. Neven Hrvatic, a zágrábi egyetem bölcsészkara pedagógiai tanszékének tanára úgy tudja, hogy a becslések 35 ezertől 100 ezerig terjednek, a romák saját becsléseik alapján úgy vélik, hogy a lélekszámuk valahol 60 ezer és 150 ezer között van. Eszerint a legtöbben, mintegy ötezren a Muraközben élnek, ezt követi Eszék-Baranya megye, Sziszek-Moslavacka, Zágráb városa, illetve Zágráb megye stb.

A romák vallási megoszlása a következő:[8]

Katolikus	Muzulmán	Pravoszláv	Egyéb
4769	1086	337	876

Vid Bogdan[9] szerint a horvátországi romák 70 százaléka beás roma, 30 százaléka pedig vagy a romani chib, vagy a horvát nyelvet használja. A romák, akik nem olyan régen még nomadizáltak, ma szinte Horvátország valamennyi részén, minden jelentősebb városban megtelepültek.

8 A Horvát Püspöki Konferencia Roma Lelkészi Bizottságának felmérése (1994).
9 A Roma Szövetség elnöke

A hagyományos sátoros nomadizálással felhagytak, azonban vannak még olyanok, akik lakóhelyüket ma is gyakran változtatják.

b) A romák és a többségi nemzet

Nem történtek olyan közvélemény-kutatások, amelyek alapján képet kaphatnánk a többségi nemzet és a romák viszonyáról. A romák többsége azonban horvátnak vallja magát.[10]

Ezt a magatartást az előítélet is táplálhatja. Egyrészt a többségi nemzet romákkal szembeni előítélete, másfelől a romák önmagukkal szembeni előítélete, hogy alacsonyabb rendűek, ha románok vallják magukat.

A Roma Szövetség egyik fő célja az, hogy a romák vállalják fel nemzeti identitásukat. Vid Bogdan hangsúlyozta, hogy „a roma sajátosságok megőrzése nem azt jelenti, hogy ők a huszadik század előtti civilizációs szintet akarnák megőrizni, hanem azt, hogy sajátosságaik felvállalásával, asszimilálódás nélkül, a jelenlegi technikai civilizáció szintjén szeretnének integrálódni a horvát társadalomba." Vid Bogdan külön kiemelte, hogy a többségi nemzet gyakran elfelejti, hogy egy korábbi időszakban ő maga is ahhoz hasonló fejlettségi szinten állt, mint ma a romák, és azt hiszik, hogy a romák fejlődésképtelenek.[11]

A romák ma már nem folytatnak ugyan nomád életmódot, de a nomadizáló múlt jelentősen meghatározta sajátos magatartásukat, értékszemléletüket, és számos szempontból még ma is jelentős hatást gyakorol életükre, s nagymértékben oka elmaradottságuknak.

A romák hazájuknak tekintik Horvátországot – az elmúlt időszakban sokan önkéntesként vettek részt védelmében-, ennek pedig kölcsönös kötelezettséget kell jelentenie.

c) A romák foglalkozása és életkörülményei

A romák hosszú ideig ki voltak zárva a társadalmi és politikai életből, a polgári és nemzeti lét szélére szorultak.

A romák egy része hagyományosan kovács, teknővájó, takács volt, mások ház körüli kisebb javításokat vállaltak, megint mások koldultak.

A koldulás az 1960-as évektől erősen mérséklődött, amikor fejlődésnek indult a turizmus, azóta a romák jelentős része utcai árusítással foglalkozik.

Az 1981-es népszámlálás és egy 1987-ben végzett felmérés során 803 munkaképes korú személy foglalkozási körét vizsgálták, s az alábbi adatokat kapták:[12]

10 A közel 4 és fél milliós Horvátországban a hivatalos adatok szerint egy százalék a cigány népesség aránya. A legtöbb roma azonban Muraköz megyében él, itt az arányuk hivatalosan is meghaladja a hat százalékot.

11 Kisebbségek az Alpok-Adria térségben). Z·gr·b 1990. 93. Bogdan, Vid: Romany National Community in the Republic of Croatia. In: Education.17.

12 http://epa.oszk.hu/00000/00036/00026/pdf/04.pdf (letöltés ideje: 2017. 01. 06.)

Foglalkozással rendelkezik	722
Mezőgazdasági munkás	191
Bányász, ipari munkás	314
Kereskedelmi dolgozó	48
Szolgáltatásban dolgozó	91
Védelmi személyzet	6
Adminisztratív dolgozó	3
Vezető beosztású	-
Szakmunkás vagy művész	7
Egyéb foglalkozás	2
Munka nélküli munkás	60
Foglalkozás nélküli	81

Az utóbbi időkben megnőtt a munkanélküliek száma.

A romák szinte mindenütt rendkívül rossz körülmények között élnek, a legnagyobb gondot az infrastruktúra hiánya jelenti. A visszás helyzetet jól mutatja, hogy van olyan roma település, ahol van áram és telefon, de megoldatlan a vízellátás.

A romák lakáshelyzetének sajátossága, hogy házaik a legszegényebb környékeken helyezkednek el. A cigánytelepek legtöbbje jórészt komfort nélküli illegális lakások, ezek több mint 40%-ában nincs elektromos áram, 80%-ukban nincs ivóvíz. Iskola, kórház, tömegközlekedési lehetőség messze esik tőlük. Rendkívül egészségtelen és kevésbé biztonságos területeken építkeznek, így gyakori a különböző krónikus fertőző megbetegedések előfordulása. Az elmúlt tíz évben nem volt anyagi lehetőség szociális lakásépítési programra Horvátországban, a 2001-es horvátországi új lakásépítési programból a romák kimaradtak.

A Roma Szövetség, a hivatalos szervek, valamint a romákkal foglalkozó egyházi szervezetek úgy vélik, hogy a romák helyzetén nagymértékben segíthetne a nevelés, az iskolázottság. A roma családok még mindig nagy létszámúak.

d) Iskolázottság, műveltségi szint

Az iskolázottsággal és a műveltségi szinttel igen nagy problémák vannak. A roma gyerekek egy része iskolába sem jár, iskola-előkészítőbe pedig még kevesebben.

Ennek oka többek között, hogy nincs megfelelő öltözetük, hogy az elvégzendő munkák miatt nem jut erre idejük, hogy korán házasodnak. Akik több-kevesebb rendszerességgel iskolába járnak – a roma gyerekeknek csupán 5 százaléka fejezi be az általános iskolát-, azoknak is komoly problémákkal kell szembenézniük: hiányoznak elemi higiéniai, egészségügyi és nemi életre vonatkozó ismereteik.

Horvátországban a nyelvtudás hiánya a legnagyobb gond a cigányság felzárkóztatásában. Mivel a szülők, nagyszülők se nagyon beszélnek horvátul, mert alapvetően otthon a roma nyelvet használják, ezért gyermekeik sem tanulják meg a többségi nyelvet.

A Roma Szövetség amellett van, hogy a roma nyelv legyen fakultatív tantárgy azokban az iskolákban, ahová romák járnak.

GALÉRIA

A szülők nem szorgalmazzák az iskolába járást. A gyerekek egy részének nagy távolságból kellene az iskolába eljárnia, gyakran ez is oka a lemorzsolódásnak. További nehézséget jelent, még, hogy a tanítók egyáltalán nem ismerik a roma nyelvet. A roma gyerekek otthoni tanulása megoldatlan, hiszen a szülő érdektelenségén kívül azt is figyelembe kell venni, hogy nincs külön helyük a tanulásra. A pedagógusok közül sokan azt szorgalmazzák, hogy hozzanak létre óvodákat a roma településeken, illetve, hogy szervezzék meg a roma gyerekek egész napos iskolai tartózkodását.

A kutatások szerint a roma gyerekek már a korai időszakban is igen hátrányos helyzetben vannak nem roma kortársaikhoz képest: a nem roma gyerekek 87 százaléka már az iskolaköteles kor előtt tud olvasni és írni. Miközben a nem romák 73 százaléka hat éves korában kezdi meg az első osztályt, addig a romák 87százaléka csupán hét éves korában. Amíg a roma gyerekek alig egy százaléka tanul otthon, a nem romáknál ez az arány 70 százalék. A nem roma gyerekek 50 százalékának segítenek a szülők a tanulásban, míg a roma gyerekek közül egyetlen egynek sem, és még hosszan lehetne sorolni.

A tanítók, tanárok szerint a roma tanulókkal szemben nem lehet betartani a didaktikai előírásokat. Figyelmüket nem lehet hosszabb időn keresztül fenntartani, az elért eredményeik igen alacsonyak.

Összegzés

A romák helyzete Horvátországban meglehetősen marginális képet mutat. Szétszóródottságuk és transznacionális identitástudatuk miatt a horvátországi cigányok – ugyanúgy, mint Európa más részein – egy különös, történelmi és autochton kisebbséget alkotnak.

Horvátországban a ma élő cigányok az együttélés két típusát fejlesztették ki: az első csoportba a mezőgazdasági területen élők tartoznak (szegénység), a másik típusba pedig azok, akik a többségi társadalom tagjaival keveredve élnek, ők az asszimilációs tendenciák miatt identitásuk bizonyos elemeit elveszítik, ezzel szemben életkörülményeik lényegesen jobbá válnak.

Csaknem teljes munkanélküliségben, sokszor elkülönített osztályokban, a többségi horvát nyelv ismerete nélkül nőnek fel.

Történelmük folyamán a diszkrimináció és a szenvedés különböző formáin keresztül tárgyai voltak a megvetésnek, elutasításnak.

Felhasznált irodalom

1993. évi LXXVII. törvény a nemzeti és etnikai kisebbségek jogairól

2011. évi CLXXIX. törvény a nemzetiségek jogairól

Cserti Csapó Tibor (2006): *Kisebbségpolitika – kisebbségvédelmi alapismeretek. In: Ismeretek a romológia alapképzési szakhoz.* (szerk.: Forray R. Katalin) HEFOP 3.3.1-P.-2004-09-0134/1.0 Bölcsész Konzorcium, PTE, Budapest, 2006.

Cserti Csapó Tibor (2000): *A nemzetközi és hazai kisebbségvédelemről. Gypsy Studies/ Cigány tanulmányok 2.* (sorozatszerk.: Cserti Csapó Tibor, szerk.: Cserti Csapó Tibor, Romológia Szeminárium, Pécs, 2000.

Horváth István (2006): *Kisebbségszociológia. Alapfogalmak és kritikai perspektívák* Kolozsvári Egyetemi Kiadó – Presa Universitară Clujeană Kolozsvár

Kovács Péter (1996): *Nemzetközi jog és kisebbségvédelem.* Osiris Kiadó, Budapest.

Régió – Kisebbség, politika, társadalom 1996. 7. évf. 3. sz.

Szajbély Katalin – Tóth Judit: *Kisebbségvédelem az Európai Unióban.* Kisebbségkutatás, 2002. 2. sz.

Veszélyeztetett kisebbségi kultúrák Európában. Európa Tanács Információs és Dokumentációs Központ, Budapest, 2002.

A romák jogi helyzete Európában. Európa Tanács Információs és Dokumentációs Központ, Budapest, 2004.

Internetes letöltések

http://www.kanizsaujsag.hu/hirek/23862/dr-papp-attila-gondolatok-a-ciganyokrol--nem-csak-ciganyoknak (letöltés ideje: 1017. 01.10.)

http://www.szociologia.eu/sites/default/files/hir_csatolmanyok/091_horvath_istvan_kisebbsegszociologia_tankonyv.pdf (letöltés ideje: 2017. 01. 04.)

http://vilag.transindex.ro/?hir=7820 (letöltés ideje: 2017. 01. 28.)

http://epa.oszk.hu/00000/00036/00026/pdf/04.pdf (letöltés ideje: 2017. 01. 06.)

http://valosagonline.hu/index.php?oldal=cikk&cazon=272&lap=16 (letöltés ideje: 2017. 01. 06.)